

socializing public institution that determines further period of life activity of personality in his (her) great achievements.

Pedagogical heritage of outstanding teacher, humanist V. Sukhomlynskiy has a large theoretical and practical value nowadays. Today, when we see rapid changes in the system of education, when pedagogical science searches optimal ways of decision of difficult tasks, one of humanistic value appears for young generation, and this value we can observe in theory and practice of V. O. Sukhomlynskiy.

In reality the pedagogy of V. O. Sukhomlynskiy is a humanistic one, as it is the source of development of theory and practice of national education and upbringing, where the main place belongs to education of common to all mankind spiritual values and necessities.

Expansion of the original educational system of V. Sukhomlynskiy is focused on a man who wants not only to be equal with others, but also who wants to play an important part in the educational process at Pavlyshs'ka school.

Keywords: child, need, humanity, faith, pedagogy of kindness, humanism.

УДК 159.923.2

Швецова І. В.*

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПОТРЕБ У ЗОВНІШНЬО РЕАЛІЗОВАНУ ПОВЕДІНКУ ОСОБИСТОСТІ

У статті висвітлено значення виховання для процесу формування особистості та здійснено аналіз основних досліджень, в яких започатковано розв'язання проблеми виховання культури потреб особистості. Проаналізовано потребнісно-інформаційну концепцію особистості та розглянуто основні аспекти трансформації потреб у зовнішньо реалізовану поведінку особистості. Розкрито значення інформаційної теорії емоцій відповідно до проблеми індивідуальних відмінностей та висвітлено її основні положення. Схарактеризовано виховні впливи, що випливають з потребнісно-інформаційного підходу до проблеми людської індивідуальності. Установлено, що безпосередніми «трансформаторами» структури потреб є позитивні емоції, а вони у свою чергу пов'язані з успішним задоволенням цих потреб.

Ключові слова: потреби, виховання культури потреб, позитивні емоції.

Зміцнення української держави потребує виховання свідомого громадянина. Особливого значення набуває науково обгрунтоване вирішення виховних завдань, а саме: формування особистості, яка здатна досягти такого рівня розвитку, який дозволяє вважати її носієм свідомості та самосвідомості, здатною до свідомого суспільного вибору; формування особистості як найвищої цінності суспільства; виховання високих моральних якостей та збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу.

Подальше вдосконалення суспільства все більш безпосередньо залежить від людини, її особистісних якостей, свідомої діяльності. А в основі спонукальних сил будь-якої діяльності є потреби, і тому, формуючи культуру потреб особистості, суб'єкт виховання розвиває тим самим стійку спрямованість діяльності особистості. Виховання потреб у цьому сенсі становить собою основу виховання особистості.

Носієм культури в сучасній школі має бути педагог нової формації – особистість, яка поєднує в собі інтелігентність, моральні якості, високий професійний рівень. Перед педагогом постає завдання виховання дітей на загальнолюдських цінностях, які сприяють утвердженню в свідомості, чуттєвої і вольовій сферах людини ідеалів добра, совісті, справедливості, людяності, гідності та розвитку в дітей індивідуальних здібностей і таланту.

У ході виховного процесу, спрямованого на формування особистості, важливим є вплив на її свідомість через знання, погляди, переконання, які стимулюють учинки вихованця; формування моральної впевненості в суспільній необхідності та готовність

* Швецова І. В.*

активно включатися в передбачену змістом виховання діяльність. Це вимагає виховання культури потреб у дитини як властивості особистості, що визначає її ставлення до дійсності і власних обов'язків і зрештою визначає образ її життя і діяльності.

Виховання культури потреб – важлива проблема, завдання її полягає в тому, щоб у житті людини була діяльність, спрямована на становлення і задоволення потреб вищого порядку, зокрема духовних.

Потреби людини завжди цікавили наукову думку, але початок їх вивченню саме як енергетичного «двигуна» психіки було покладено З. Фрейдом. Питанню управління процесом формування потреб приділялась увага у працях В. Асеева, О. Леонтьєва; науково-дослідна робота В. Іваннікова була пов'язана з розробленням нових уявлень про потреби як життєві завдання, що характеризують відносини в системі «організм, суб'єкт, особистість – середовище», а саме поняття вводиться як пояснювальний конструкт, як щось, що є необхідною та достатньою умовою для початку і підтримання поведінки, для досягнення поставленої мети.

Класифікація потреб різноманітна. Серед них – вітальні, соціальні та ідеальні (П. Симонов). У кожній з цих груп виділяються потреби збереження і розвитку, а в групі соціальних – ще й потреби «для себе» (усвідомлювані суб'єктом як належні йому права) і «для інших» (усвідомлювані як «обов'язки»). Задоволенню будь-якої із зазначених потреб сприяють самостійні потреби в озброєності (засобами, знаннями, вміннями) і потреба подолання перешкод на шляху до мети, яку ототожнюють з волею. Потреби: за походженням – природні і культурні; за предметом (об'єктом) – матеріальні і духовні; за іншою класифікацією природні потреби можуть бути матеріальними, а культурні – матеріальними і духовними (А. Петровський); природні і духовні, соціальні потреби (В. Крутецкий); фізіологічні потреби, потреби в безпеці, у соціальних зв'язках, самоповазі, самоактуалізації (А. Маслоу). Е. Фромм вважає, що соціальні потреби людини виявляються в людських зв'язках (віднесення себе до групи, почуття «ми», уникнення самотності); у самоствердженні (необхідність упевнитися у власній значущості, для того щоб уникнути почуття неповноцінності, ущемлення); у прихильності (теплі почуття до живої істоти та необхідність у відповідних, тобто для уникнення апатії та відрази до життя); у самосвідомості (усвідомлення себе як неповторної індивідуальності); у системі орієнтації на об'єкт поклоніння (причетність до культури та ідеології, упереджене ставлення до ідеальних предметів).

Психолог К. Обухівський нарахував понад сто наявних (запропонованих у різний час різними авторами) класифікацій, але дослідження довели, що різні потреби (і за походженням, і за ступенем трансформації – конкретизації) постійно взаємопов'язані [2].

Метою статті є короткий огляд наукових досліджень, в яких започатковано розв'язання проблеми. Завданнями статті відповідно до поставленої мети є окреслення основних аспектів трансформації потреб у зовнішньо реалізовану поведінку особистості та виховні впливи, що впливають з потребнісно-інформаційного підходу.

З метою виявлення соціально-педагогічних перспектив виховання культури потреб особистості в сучасній школі нами проаналізовано потребнісно-інформаційну концепцію особистості (П. Єршов – П. Симонов). Згідно з нею саме потреба є причиною кожного реагування на інформацію, що надійшла з навколишнього середовища, і тому сприйнята інформація є матеріалізована потреба.

Трансформація потреби в зовнішньо реалізовану поведінку проходить низку ступенів «опредметнення», тобто мотивації. Це шлях від початкової потреби до найближчої до конкретного мотивування вчинку або навіть найпростішої дії.

На основі вродженого і головним чином раніше набутого індивідуального досвіду відбувається прогнозування не тільки предмета задоволення потреби, але й імовірність отримання або уникнення життєво важливого чинника. Суб'єкт зіставляє інформацію про засоби (знаннях, навички, енергетичні ресурси, час тощо), необхідні для задоволення певної потреби в даних обставинах, з тією, що знову надійшла або

надходить інформацією про засоби, які він реально має. Подібне оцінювання може відбуватися як на усвідомлюваному, так і на неусвідомлюваному рівнях, а її інтегральним результатом є поява емоцій – відображення у мозку людини будь-якої актуальної потреби (її якості та величини) та можливості її задоволення в цей момент. Як зазначають дослідники, низька вірогідність задоволення потреби призводить до виникнення негативних емоцій, які суб'єкт прагне мінімізувати, тобто послабити, перервати, запобігти. Зростання ймовірності задоволення в порівнянні з раніше наявним прогнозом породжує позитивні емоції, активно посилює, продовжує, повторює. Такі основні положення «інформаційної теорії емоцій» запропоновано П. Симоновим [3, с. 15].

Інформаційна теорія охоплює оціночну та регуляторну функції емоцій. Зіставляючи події зовнішнього світу з потребами організму, емоції оцінюють значення цих подій для суб'єкта, бо значущим є тільки те, що може сприяти або перешкоджати задоволенню потреб. Емоції виявляються універсальною мірою значущими та дають можливість з'ясувати, що і якою мірою вимагає першочергового задоволення.

За науковими даними вчених, різноманітні регуляторні функції емоцій зумовлені їх оціночною функцією; ми визначили, що мінімізація негативних емоцій і максимізація позитивних організують поведінку в системі координат «потреба – можливість її задоволення». Річ у тім, що різні потреби, які часто суперечать одна одній, трансформуючись у конкретні вчинки, конкурують одна з одною за участь породжуваних ними емоцій, тобто з урахуванням тієї чи іншої перспективи (прогнозу) їх задоволення.

Говорячи про залежність емоцій не тільки від величини та сили потреби, а й від ймовірності її задоволення, досягнення мети вирішальною мірою залежить від дій самого суб'єкта, від того, якою мірою він озброєний відповідними знаннями та навичками, якою мірою він здатен ці навички реалізувати. Такі випадки, коли людина бурхливо переживає негативну емоцію, породжену низькою ймовірністю задоволення наявною у неї потреби, і разом з тим вона нічого не робить для зміни ситуації, що склалася, переконують, що для трансформації мотиву необхідний якийсь додатковий механізм, який прийнято називати волею. За деякими своїми характеристиками волеволі якості суб'єкта близькі до того параметру.

Тут варто лише зазначити її функцію обмежувача сили впливу емоцій. Призначення емоцій – трансформація потреб на шляху найменшого опору. Емоції автоматично вказують на все найбільш доступне і на все найменш доступне в певній ситуації стосовно всіх одночасно чинних потреб суб'єкта. Оскільки сила емоції залежить від можливості їх задоволення, емоція направляє людину до найбільш доступної в таких конкретних умовах. Воля ж навпаки – орієнтує людину на важкодоступне, на те, що вимагає подолання перешкод [3, с. 16].

Евристичне значення інформаційної теорії емоцій стосовно проблеми індивідуальних відмінностей дослідники сформулювали в таких основних положеннях:

1) в основі будь-якої емоції лежить яка-небудь актуалізована потреба, тому багатство людських емоцій свідчить про надзвичайну різноманітність потреб людини і аж ніяк не зводиться до їжі, одягу, житла та продовження роду. Оскільки саме потреби та похідні від них трансформації – мотиви, інтереси, переконання, прагнення, потяги, бажання, ціннісні орієнтації тощо – представляють основу та рушійну силу людської поведінки, її спонукання і мету, ці потреби слід розглядати як ядро особистості, як найбільш істотну її характеристику;

2) емоції відіграють істотну роль у трансформації потреб, в організації їх взаємодії, їх конкуренції та підпорядкуванні, тому важливою характеристикою індивідуальних відмінностей виявляються індивідуальні особливості взаємодії потреб з механізмами оцінювання, ймовірності їх задоволення;

3) крім емоцій у конкуренції потреб (мотивів поведінки), у процесах трансформації цих потреб у дію, у вчинок активно бере участь механізм, який прийнято

називати волею. Індивідуальні особливості вольових якостей суб'єкта лежать в основі характеру, який виявляється в зовнішньо реалізованій діяльності;

4) емоціям належить відповідальна роль у формуванні конкретного набору в ієрархії потреб (мотивів), вони залежать від імовірності задоволення цих потреб, відповідно відкривається можливість цілеспрямованого впливу на сферу потреб та їх трансформацій за допомогою емоцій. З цією метою необхідно озброювати суб'єкта засобами та способами задоволення тих його потреб, які становлять найбільшу цінність як для формування його особистості, так і для прогресивного розвитку суспільства в цілому [19].

Аналіз сутності потребнісно-інформаційної концепції особистості (П. Єршов – П. Симонов) полягає в утвердженні таких потреб, як основи всіх реакцій, проявів, вчинків, дій, думок та емоцій людини. Кожен сприймає світ за своїми потребами. Потреби людини залежать від її мети, а знання, уміння, зв'язки, гроші, фізичні особливості зовнішності, природні здібності реалізують їх. Виходячи з цього виникає потреба в роботі над собою, що полягає в підвищенні вимог до способів задоволення потреб. Найважливішим завданням виховання є формування соціально корисних норм задоволення людиною своїх потреб. Наявність волі (потреби в перешкодах, за П. Єршовим – П. Симоновим) робить процес самовдосконалення радісним.

Важливо зазначити, що значущість усієї навколишньої інформації людина оцінює лише як «вигідну, корисну», або «шкідливу, небезпечну», або як «зайву, марну» для задоволення домінуючих у певний момент у неї потреб. При цьому майже кожне людське бажання – це сума кількох трансформованих вихідних потреб. Тому турбота про формування особистості вимагає, щоб природні потреби людини не порушували цілісності особистості потворними трансформаціями окремих її аспектів. За результатами дослідження, це може відбуватися різними шляхами. По-перше, це навчання, практичне оволодіння досвідом, накопиченим попередніми поколіннями, засвоєння норм (у широкому сенсі) сучасного суб'єкта культури. По-друге, це заохочення, розвиток і культивування власної творчості як породження нової, якої не було раніше, інформації про засоби задоволення потреб. Завдяки творчій діяльності суб'єкта відбувається розвиток самих норм, процес розширення і збагачення потреб.

Якщо навчання є формування свідомості, то виховання головним чином адресовано до підсвідомості. Вихованість передбачає не просто знання норм поведінки, дотримання цих норм з метою нагороди чи ухилення від покарання, а неможливість порушення норм, які стали внутрішніми регуляторами дій і вчинків [3].

Трансформація потреб у зовнішньо реалізовану поведінку особистості здійснюється в ході таких виховних впливів, що впливають з потребнісно-інформаційного підходу до проблеми людської індивідуальності:

1. Прагнення зрозуміти, з якою індивідуально сформованою структурою потреб ми маємо справу в цього суб'єкта: які з них займають чільне місце, які хронічно не задоволені, не озброєні розумними способами задоволення та в силу їх незадоволеності трансформувалися в соціально-прийнятну поведінку, стан емоційно негативної фрустрації, тривоги або депресії.

2. Безглуздо без кінця пояснювати корисність і доцільність тих чи інших норм через зміст «доброго» та «поганого». Виникає необхідність у свідомому включенні засобами задоволення потреб, озброєнні знанням цих засобів – таких засобів, які забезпечать успішне задоволення соціально ланцюгових мотивів за допомогою позитивних емоцій, які посилять ці спонування та дозволять їм запанувати над соціально неприйнятними мотиваціями. Ні свідомість, ні воля самі по собі не можуть перебудувати ієрархію мотивів, бо будь-якій потребі може протистояти тільки інша потреба.

3. Безпосередніми «трансформаторами» структури потреб є позитивні емоції, а вони у свою чергу пов'язані з успішним задоволенням цих потреб. Від наставника вихованець чекає реальної допомоги в підвищенні своєї озброєності. Тільки

кваліфікована праця приносить людині радісне відчуття повноцінності, почуття власної гідності, потрібності та корисності людям [3, с. 146].

Так, позитивні емоції розширюють набір доступних для дитини її розумових дій. Передусім вони розширюють увагу та мислення, а це означає, що в дітей виникає більше позитивних думок, і вони більш різноманітні. У ході того як відчуватимуться позитивні емоції, такі як радість чи інтерес, дитина скоріше діятиме творчо, бачитиме більше можливостей, буде більш відкритою до співпраці з іншими, буде виявляти гнучкість і неупередженість.

Позитивні емоції підвищують стійкість і здатність справлятися з труднощами, у той час як негативні емоції, навпаки, знижують їх. Вони можуть полегшити цілеспрямоване вирішення проблеми або переоцінку ситуації, наповнити негативні події позитивним змістом – усе це сприяє швидкому відновленню після неприємностей. Завдання педагога в цьому контексті полягає в тому, щоб у ході взаємодії з дитиною дійти до того, щоб дитина думала про себе добре; спрямовувати її діяльність на виконання того, що в неї добре виходить; сконцентрувати на позитивних аспектах – добре ставитися до інших.

Виховання культури потреб особистості – це цілеспрямований вплив суб'єкта виховання на особистість вихованця. Управління формуванням потреб включає в себе організоване виховання та самовиховання потреб, крім того контроль і виправлення неорганізованого, стихійного виховання потреб; коригування виховного впливу об'єктивного середовища на потреби та спеціальної організації об'єктивного середовища з метою отримання заданого виховного ефекту.

Потреба пізнання та соціальна потреба потенційно притаманні кожному суб'єкту, треба озброювати вихованців засобами та способами задоволення цих потреб, що дасть можливість виникнення позитивних емоцій, які у свою чергу посилять їх потреби, забезпечать досить високе місце в ієрархії мотивів певної особистості. Перспективи подальших розвідок у цьому напрямку мають бути спрямовані на обґрунтування методологічних рекомендацій щодо оптимізації виховання потреб.

Література:

1. Левченко В. В. Позитивная психология [Электронный ресурс]: учеб. пособие / В. В. Левченко. – М. : ФЛИНТА, 2014. – 258 с.
2. Обуховский К. Психология влечений человека / К. Обуховский. – М. : Прогресс, 1972.
3. Симонов П. Темперамент. Характер. Личность / П. В. Симонов, П. М. Ершов. – М. : Наука, 1984. – 161 с.
4. Симонов П. Эмоциональный мозг / П. В. Симонов. – М. : Наука, 1981. – 213 с.

Швецова И. В.

ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ ТРАНСФОРМАЦИИ ПОТРЕБНОСТЕЙ ВО ВНЕШНЕ РЕАЛИЗОВАННОЕ ПОВЕДЕНИЕ ЛИЧНОСТИ

В статье освещено значение воспитания для процесса формирования личности и осуществлен анализ основных исследований, в которых начато решение проблемы воспитания культуры потребностей личности. Проанализировано потребностно-информационную концепцию личности и рассмотрено основные аспекты трансформации потребностей во внешне реализованное поведение личности. Раскрыто значение информационной теории эмоций касаясь проблемы индивидуальных различий, которые освещены в основных положениях. Раскрыты воспитательные воздействия, вытекающие из потребностно-информационного подхода. Установлено, что непосредственными «трансформаторами» структуры потребностей являются положительные эмоции, а они в свою очередь связаны с успешным удовлетворением потребностей.

Ключевые слова: потребности, воспитание культуры потребностей, положительные эмоции.

Shvetsova I. V.

MAIN ASPECTS OF TRANSFORMATION OF NEEDS IN EXTERNALLY
REALIZED BEHAVIOR OF PERSONALITY

The article is outlined the meaning of upbringing for the process of forming of personality and it is analyzed basic researches, where there were started solutions of problems of upbringing of culture needs of individual. The received information of conception of personality is analyzed and it is determined that every person in the world had his (her) own needs. Human needs depend on its purpose, knowledge, skills, habits, relationships, money, physical characteristics of appearance, natural abilities to realize them. The most important tasks of education and upbringing are to develop socially beneficial norms in order to satisfy human needs, to bring availability of liberty for everyone. In the article it is considered the basic aspects of transformation of needs for external implement of behavior of individual. The article disclosed value of information about theory of emotions, based on the main regulations and identified upbringing impact resulting from requirements of information approach. It is established that direct «transformers» of structure were positive emotions, and they were connected with successful satisfaction of needs. It is also exposed upbringing influence of theoretical and practical psychologists.

The article substantiates the fact that the process of forming of personality is necessary now, it corresponds to the needs of nature and does not violate integrity of human personality and it can be formed through education, practical experience gained by previous generations, assimilation of modern standards of culture as well as through promotion, development and cultivation of man's creativity.

Keywords: needs, upbringing of cultural needs, positive emotions.

УДК 37.034

Шевцова Г. Г.*

**ВИХОВАННЯ ПОВАГИ ДО МАТЕРІ ЯК ДУХОВНОЇ ПОТРЕБИ ДИТИНИ
В ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ В. СУХОМЛИНСЬКОГО**

У статті досліджено проблему виховання поваги до матері як духовної потреби дитини молодшого шкільного віку на основі аналізу педагогічної спадщини В. Сухомлинського. Визначено форми, методи, прийоми, які використовувались педагогом у процесі виховання поваги до матері в навчально-виховній роботі Павлівської середньої школи, здійснено спробу актуалізувати ці ідеї в сучасному освітньому просторі. Висвітлено педагогічні умови виховання поваги до матері в дітей молодшого шкільного віку: формування високоморальних відносин між хлопчиками і дівчатками; виховання культури поведінки в дівчаток 1-4 класів; створення культури Матері в початковій школі; педагогічна освіта батьків.

Ключові слова: моральне виховання, духовні потреби дитини, повага до матері, виховання поваги до матері, педагогічна спадщина В. Сухомлинського.

Численні політичні, економічні, соціальні проблеми сучасної української держави мають єдине спільне коріння – недостатній рівень духовності в суспільстві. Відсутність чіткої ідеології, утрата системи цінностей, руйнація усталених морально-етичних норм згубно впливають на процес виховання підростаючого покоління.

Великого значення в цьому контексті набуває дослідження проблеми духовності як ідеалу, до якого прагнула б людина у власному розвитку, орієнтація на вищі, абсолютні цінності; формування духовних потреб людини як домінуючих чинників у розвитку її ціннісної системи. Саме вони постають фундаментом духовного життя, розвитку та потенціалу кожної особистості. Зорієнтувати виховні системи на визнання пріоритету морально-духовного розвитку особистості – це одне із завдань «Національної програми виховання дітей та учнівської молоді в Україні» (2004), яка активно реалізується в умовах сьогодення.

* © Шевцова Г. Г.*